

Л. Мороз

м. Київ

РОЛЬ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ФОРМУВАННІ МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Анотація. У статті досліджується роль міжпредметних зв'язків у формуванні мотивації навчальної діяльності студентів. Визначено складові, функції мотивації навчальної діяльності студента, умови формування мотиваційної сфери через міжпредметну інтеграцію. Доведено, що міжпредметні зв'язки дають можливість сформувати у студентів цілісну картину світосприйняття, стимулювати навчальну діяльність, а також формувати вміння переносити знання з однієї галузі в іншу.

Ключові слова: міжпредметні зв'язки, мотив, мотивація, навчальна діяльність, формування мотивації навчальної діяльності.

Л. Мороз

РОЛЬ МЕЖПРЕДМЕТНЫХ СВЯЗЕЙ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ МОТИВАЦИИ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ

Аннотация. В статье исследуется роль межпредметных связей при формировании мотивации учебной деятельности студентов. Определены составляющие, функции мотивации учебной деятельности студента, условия формирования мотивационной сферы личности путем межпредметной интеграции. Доказано, что межпредметные связи дают возможность сформировать у студентов целостную картину мирвосприятия, стимулируют учебную деятельность, а также формируют умения переносить знания с одной области в другую.

Ключевые слова: межпредметные связи, мотив, мотивация, учебная деятельность, формирование мотивации учебной деятельности.

**ROLE OF INTERDISCIPLINARY LINKS WHEN DEVELOPING STUDENTS`
ACADEMIC MOTIVATION**

Annotation. The article examines the role of interdisciplinary links when developing students` academic motivation. There have been defined components, functions of students` academic motivation, conditions for developing motivation of a person through interdisciplinary integration. It has been proved that interdisciplinary links make it possible to form an integral idea of student` world perception, make academic process more effective and develop skills of transforming knowledge from one branch into the other.

Key words: interdisciplinary links, motive, motivation, academic activity, developing academic motivation.

Постановка проблеми. Швидкозмінні умови сучасного виробництва, інтеграція України у Європейський освітній простір вимагає від сучасних фахівців готовності до постійного самовдосконалення, підвищення рівня фахової культури, освоєння нових методів і прийомів професійної діяльності. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває розвиток активності особистості в процесі набуття професійних компетентностей, необхідних для навчання, самоосвіти та майбутньої професійної діяльності, а відтак одним з важливих завдань вищої школи є формування мотивації навчальної діяльності студентів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про те, що формування мотиваційної сфери особистості досліджували науковці з різних сторін, зокрема, природу мотивів вивчали В. Асєєв, В. Ковальов, С. Занюк, Є. Ільїн; їх зв'язок з психічними процесами, емоціями та почуттями, індивідуальними особливостями суб'єктів учіння – М. Алексєєва, І. Джидар'ян, Б.Додонов; закономірності формування мотиваційної сфери особистості – Л. Божович, Г. Костюк, О. Леонтєв, А. Маркова, М. Матюхіна, С. Рубінштейн та інші. Науковці С. Григорян, Л. Єфімова, В. Кругликов,

Т. Левченко, В. Леонт'єв, Л. Непомняща, Г. Щукіна досліджували методи і прийоми формування мотивів у суб'єктів навчальної діяльності різних вікових груп; П. Гальперін, М. Махмутов, Г. Щукіна – розвиток пізнавальних потреб; Ю. Мальований, І. Чередов, О. Ярошенко, Т. Васильєва, А. Мудрик – роль індивідуальних і колективних форм діяльності у формуванні мотивації навчальної діяльності; А. Алексюк, І. Лернер, В. Лозова, О. Матюшкін, М. Махмутов, В. Оконь – використання методів проблемного навчання.

Водночас результати аналізу психолого-педагогічної літератури свідчать, що більшість досліджень формування мотиваційної сфери особистості стосується врахування вікових особливостей, пізнавальної та соціальної спрямованості навчального процесу (М. Алексєєва, Л. Божович, А. Маркова, та ін.), внутрішніх та зовнішніх мотивів поведінки (В. Мільман, М. Рогов, П. Якобсон та ін.), позитивних чи негативних установок на процес діяльності (Б. Додонов, М. Матюхіна, П. Якобсон та ін.). Результати психолого-педагогічних досліджень свідчать, що ефективність навчальної діяльності суттєвим чином залежить від сили, співвідношення та комплексного підходу до вказаних типів мотивів у структурі мотиваційної сфери студентів. Для досягнення високого ступеня сформованості мотивації навчальної діяльності студентів, на нашу думку, важливу роль відіграє врахування міжпредметних зв'язків в реалізації компетентнісного підходу підготовки фахівця конкретної галузі.

Теоретичні проблеми міжпредметних зв'язків досліджували науковці Н. Талалуєва, В. Ягупов, Н. Півень; викладання різних навчальних дисциплін – Р. Дружненько, В. Таточенко; підготовку студентів педагогічних навчальних закладів до викладання різних навчальних дисциплін: музики (О. Музальов), дисциплін фізико-матиматичного циклу (Я. Плоткін); викладання української мови (Л. Барановська, Н. Костриця, В. Михайлик, Т. Окуневич, Л. Стасів).

Основною метою нашого дослідження стало визначення ролі міжпредметних зв'язків у формуванні мотивації навчальної діяльності

студентів. У процесі дослідження ставимо завдання визначити умови формування мотивації навчальної діяльності; визначити вплив міжпредметної інтеграції на вибір способів мотивації.

Виклад основного матеріалу. Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє вважати, що мотиваційний компонент є визначальним у формуванні компетенцій фахівця. Це означає, що розуміння студентами вищого навчального закладу значущості й необхідності свідомого ставлення до навчальної діяльності визначає якість засвоєння знань та умінь, необхідних майбутньому фахівцеві для успішного здійснення професійних завдань, формує відповідну суспільну спрямованість.

Мотиви – це те, що спонукає до діяльності. Вони складаються під впливом умов життя суб'єкта і визначають спрямованість його активності [11]. Виконання будь-якої діяльності передбачає наявність у людини сталого рівня розвитку мотивації до цієї діяльності. Розробка мотиваційного компонента навчальної діяльності потребує аналізу потребо-мотиваційної сфери особистості, оскільки, за О.М. Леонтьєвим, структура певної діяльності потребує наявності потреб, інтересів, мотивів, цінностей, ціннісних орієнтацій, мети, завдань, дій, операцій [9]. Результати досліджень (С. Занюк [4], О. Леонтьєв [9], С. Хальвершид [15]) свідчать, що формування у людини свідомого ставлення до діяльності передбачає, насамперед, збудження потреби у відповідній діяльності та поведінці. Потреба є виявленням “суб'єктивного стану особистості, ставлення, яке має тенденцію регулювати поведінку і діяльність, визначає спрямованість мислення, почуттів і волі людини. Потреба існує як об'єктивний і суб'єктивний зв'язок, як тенденція до предмета, який визначає систему поведінки і переживань людини. Це тяжіння і є станом суб'єкта і відбиття його ставлення до предмета потреби. Останній виступає як основний мотив, який спонукає суб'єкта до реальної діяльності” [3]. Мотиваційний компонент передбачає особистісне емоційно-оцінне ставлення до навчальної діяльності, включення психологічної основи готовності для досягнення навчальних цілей.

Науковець Борківська Р.В. розглядає підходи до визначення поняття мотивації за двома напрямками: „перший розглядає мотивацію зі структурних позицій як сукупність спонукальних факторів або мотивів. У другому мотивація розглядається не як статичне утворення, а як динамічний процес, у ході якого формуються спонукання до діяльності, здійснюється вибір між різними можливими діями, регулюється і підтримується цілеспрямована активність” [1].

Під мотиваційною сферою особистості розуміють стійкі мотиви, що мають певну ієрархію і визначаються спрямованістю особистості [5]. Науковці розрізняють зовнішню та внутрішню мотивацію [6].

Внутрішня мотивація пов'язана зі змістом навчальної діяльності й ґрунтується на потребі у здобутті знань, умінь і навичок. Зовнішня мотивація зумовлена чинниками, які не мають безпосереднього зв'язку з майбутньою професійною діяльністю, наприклад, мотиви соціального престижу, потреба у владі тощо. Визначено залежність між типом мотивації навчальної діяльності та задоволеністю вибором професій. Якщо активність студента вмотивована змістом навчальної діяльності, то і вищою є його задоволеність вибором майбутньої професії. І, навпаки, мотиви, що віддалені від змісту навчальної діяльності, спричиняють зростання невдоволеності та емоційної напруженості студента.

Навчальною називають таку діяльність, у якій провідним мотивом виступає пізнавальний інтерес або психічний розвиток індивіда. Навчальна діяльність складається з таких основних ланок: навчальної мети, способу виконання, контролю й оцінювання. Навчальну діяльність визначаємо як процес, у результаті якого людина цілеспрямовано здобуває нові або змінює наявні в неї знання, уміння, навички, удосконалює та розвиває свої здібності [12]. Навчальна діяльність являє собою систему, яка має дві підсистеми: діяльність студента (учіння) та взаємопов'язана діяльність викладача і студента (навчання). Вона складається з двох діяльностей: одна забезпечує передачу досвіду, нагромадженого людством, а інша спрямована на

засвоєння цього досвіду й трансформацію його в особистий досвід [7, с. 134]. Її компонентами є: мотиви, навчальні цілі, навчальні дії, дії контролю й оцінки. Д. Ельконін зазначав, що навчальна діяльність “повинна спонукатися адекватними мотивами. Ними можуть бути лише ті мотиви, які безпосередньо пов’язані з її змістом, тобто мотиви набуття узагальнених способів дій, або мотиви власного зростання, власного вдосконалення” [13, с. 45].

Науковець В. Клочко формування мотивації навчально-пізнавальної діяльності визначає як процес зовнішнього цілеспрямованого впливу на мотиваційну сферу особистості соціальними прийомами, методами, засобами, в результаті чого утворюється стійкий інтерес до навчальної дисципліни, навчального процесу (навчання в цілому), внутрішнє бажання до саморозвитку, до опанування нових знань [8].

До основних складових мотивації навчальної діяльності студента відносимо: установку на особливу значущість та важливість змісту навчання майбутнього професіонала конкретної галузі; установка на активну взаємодію студента з викладачами різних навчальних дисциплін як під час аудиторних занять, так і в позааудиторний час шляхом їх участі у різноманітних професійно орієнтованих формах виховної роботи; активний інтерес студента до навчально-виховного процесу у діалогічній взаємодії з викладачами; прагнення викладача творчо та неординарно проектувати різноманітні форми навчально-виховної роботи у студентській групі.

Вагоме місце в структурі мотивації до навчальної діяльності посідають внутрішні мотиви, в основі яких лежить задоволення від процесу та безпосередніх результатів навчально-пізнавальної діяльності: пізнавальний мотив (прагнення оволодіти новими знаннями та способами пізнавальної діяльності); мотив самодетермінації (прагнення відчувати себе суб’єктом навчальної діяльності та взаємодії з оточенням); мотив самовдосконалення (прагнення підвищувати власну компетентність, ефективність і майстерність). Зовнішні мотиви, які опосередковано пов’язані з процесом і

результатами навчальної діяльності студентів, також відіграють важливу стимулюючу роль: професійний мотив (прагнення досконало оволодіти майбутньою професією, стати конкурентоспроможним фахівцем); мотив досягнення (прагнення до успіхів у навчанні, перевершення рівня власних попередніх досягнень); мотив обов'язку (почуття відповідальності перед товаришами за результати власної пізнавальної діяльності); комунікативний мотив (прагнення до партнерського спілкування з учасниками навчальної діяльності, налагодження продуктивної міжособистісної взаємодії); мотив самоутвердження (прагнення посісти престижну позицію в колективі, заслужити схвалення з боку викладачів, батьків і товаришів); прагматичний мотив (орієнтація на практичну цінність навчання, його важливе значення для майбутнього життя) [1].

Мотивацію навчальної діяльності студента розглядаємо як націленість на якість здобутих знань, умінь і навичок через активну участь у різних формах навчально-виховної роботи, що характеризується наявністю у суб'єкта відповідної морально-психологічної позиції, яка інтегрує професійний інтерес, обов'язок виконувати завдання та цілі, визначені викладачами різних навчальних дисциплін, принципову особистісну оцінку існуючих форм навчально-виховної роботи та відповідних системоутворюючих особистісних якостей студента: громадянської відповідальності, самостійності, активності, розважливості, об'єктивності, вимогливості, рефлексивності тощо.

При обґрунтуванні змісту мотивації навчальної діяльності студента виходимо з того, що саме усвідомлення значущості здійснюваної діяльності визначає її спрямованість, стимулює відповідний особистісний інтерес та потребу до її здійснення, обов'язок, величину необхідних затрат.

Серед основних функцій мотивації навчальної діяльності студента виділяємо:

- цілепокладання, що є основою постановки цілей навчальної діяльності, їх рівнів та ієрархії;

– стимулююча, що виражається рівнем активності студента у здобутті знань, умінь і навичок, прагнення до професійного саморозвитку, пошуку творчого вирішення навчальних завдань, діалогічному спілкуванні з одногрупниками, викладачами, виробничниками;

– орієнтаційна, що полягає у вмінні зорієнтуватися у доцільних цілях, методах і способах виконання завдань навчальної діяльності студента.

За результатами дослідження А. Г. Бугріменка, навчальна діяльність внутрішньо- і зовнішньомотивованих студентів відрізняється. Переважно внутрішньомотивовані студенти більше «занурені», залучені до навчального процесу. Вони характеризуються мотивацією самовизначеної навчальної діяльності: більш активні, свідомі, довірливі в плануванні свого учіння. Такі студенти приділяють однакову увагу як дисциплінам циклу гуманітарної і соціально-економічної підготовки, так і дисциплінам циклу математичної, природничо-наукової та професійної підготовки. Вони більше орієнтовані на процес і результат навчально-професійної діяльності, ніж на зовнішні чинники (наприклад, оцінювання навчальної діяльності). Зовнішньомотивовані студенти не такі самостійні й довірливі в організації процесу навчання, менше «занурені» в навчальну діяльність. Їхню активність спричиняють не стільки пізнавальні або професійні мотиви, скільки зовнішні щодо процесу і результату навчальної діяльності чинники (наприклад, оцінка з боку студентів, авторитет серед одногрупників). Зовнішніми щодо навчальної діяльності студента є численні прагматичні мотиви (відстрочення терміну служби в армії, майбутнє працевлаштування тощо) [2].

Дослідник Макаренко М. Б., враховуючи сукупності теоретичних положень щодо сутності поняття „формування мотивації”, визначає формування мотивації навчальної діяльності студента „як складний процес безперервного вибору й прийняття рішень студентом поведінкових альтернатив під час навчальної діяльності, яка розглядається як індивідуальна навчальна траєкторія, що є неповторною послідовністю руху

майбутнього фахівця в напрямку професійно-особистісного розвитку через засвоєння фахових знань, умінь і навичок” [10].

На нашу думку, важливу роль у формуванні позитивної мотивації навчальної діяльності студентів відіграють міжпредметні зв'язки. На думку науковців В. Ягупова та Н.Півня, «Міжпредметні зв'язки – це загальнодидактичне поняття, яке різноманітні міжпредметні зв'язки, які існують у природі, суспільстві, мисленні та фаховій діяльності, системно обґрунтовує на різних рівнях залежно від предмета наукового пізнання та дослідження» [14].

Розглянемо роль міжпредметних зв'язків у формуванні мотивації навчальної діяльності студентів.

На підрівні наукового дидактичного явища [14] на сучасному етапі оновлення змісту освіти, розробки освітньо-професійних програм, навчальних планів та засобів діагностики рівня освітньо-професійної підготовки потребує усунення суперечностей в ізольованості між окремими циклами дисциплін, які, як правило, викладаються без урахування професійної та спеціальної орієнтації, спрямованої на оволодіння професією, що в свою чергу підвищить мотивацію навчальної діяльності студента в освоєнні програми підготовки фахівця конкретної галузі.

На підрівні дидактичного принципу формування мотивації навчальної діяльності вимагає дотримання принципів науковості, системності, цілісності, спадкоємності, професійної та особистісної спрямованості.

На підрівні процесу навчання дотримання міжпредметних зв'язків у формуванні мотивації навчальної діяльності студента передбачає взаємодію навчальних дисциплін усіх циклів програми підготовки фахівця конкретної галузі виробництва.

Актуальність міжпредметних зв'язків полягає в тому, щоб студенти не просто отримували знання з окремих дисциплін, а вміли користуватися апаратом кожної дисципліни в інтегрованому зв'язку для активізації їх пізнавальної та професійної діяльності. Міжпредметні зв'язки є особливо

актуальними для проектування навчального процесу в реалізації компетентнісного підходу, оскільки формування компетенцій майбутніх фахівців здійснюється не однією, а декількома навчальними дисциплінами програми підготовки фахівця конкретного напрямку підготовки. Міжпредметні зв'язки сприяють формуванню всебічно розвиненої особистості випускника вищого навчального закладу, який усвідомлює взаємозв'язки між навчальними дисциплінами, зокрема корисність синтезу гуманітарних дисциплін та дисциплін професійної та практичної підготовки.

Саме тому надзвичайно актуальним для формування мотивації навчальної діяльності є: 1) сприяння посиленню інтересу до майбутньої професії при реалізації змісту кожної дисципліни, що входить в навчальний план підготовки фахівця; 2) обумовленість вибору методів навчання специфікою факультету та специфікою методики викладання курсів навчальних дисциплін; 3) перевага таких методів особистісно орієнтованого навчання, що активізують розвиток розумової і розмірковувальної діяльності студентів, їхню самодіяльність, роботу всієї академічної групи в цілому, гарантують свідоме, систематичне сприйняття і міцне засвоєння знань; 4) постійна, планомірна робота над підвищенням професійної культури студентів; 5) упровадження інноваційних індивідуально орієнтованих інтегративних методик, що спрямовані на досягнення кінцевого результату - підвищення рівня знань як основної умови набуття професійної компетентності.

Міжпредметна інтеграція дисциплін гуманітарного циклу підготовки з дисциплінами загальнонаукової та професійної підготовки є умовою розвитку пізнавальної діяльності студентів і відкриває шлях до отримання професійно значущої інформації, а отже створює передумови для формування мотивації навчальної діяльності, що є важливим стимулом підвищення інтересу до навчання загалом.

Практична реалізація міжпредметних зв'язків у формуванні мотивації навчальної діяльності повинна забезпечуватися відповідними організаційними умовами:

- узгодженістю навчальних планів і програм із навчально-методичною документацією;
- ознайомлення викладачів зі змістом програми і підручників суміжних дисциплін;
- спільною методичною роботою викладачів шляхом взаємовідвідування занять, планування реалізації міжпредметних зв'язків, систематичністю їх здійснення;
- діагностикою мотивації навчальної діяльності студентів та педагогічної діяльності викладачів.

Висновки. Для формування мотивації навчальної діяльності студентів необхідно дотримання умов, пріоритетного значення з-поміж яких надаємо міжпредметним зв'язкам:

- формування пізнавальної активності, інтелектуальної ініціативи і самостійності у прийнятті рішень щодо вибору шляхів і змісту самоосвіти;
- розвиток практичних почуттів через включення студентів у різні форми позааудиторної виховної роботи;
- розвиток тісних міжпредметних зв'язків та зв'язків між засвоєнням знань і збагаченням власного досвіду та вимогами й функціями майбутньої професійної діяльності.
- розвиток самооцінки, самокритичності у розв'язанні навчальних цілей з різних навчальних дисциплін;
- створення особистісно орієнтованого освітнього середовища, сприятливого для формування мотивації навчальної діяльності;
- розробка заходів для стимулювання поглибленого вивчення вибіркового навчальних дисциплін, молодіжних наукових товариств тощо;
- стимулювання науково-дослідної, експериментальної, дослідницької, самоосвітньої діяльності у процесі реалізації змісту освіти

на основі міжпредметної взаємодії;

- проведення серед студентів інтегрованих професійних конкурсів, олімпіад;

Взаємозв'язок у вивченні предметів – природний процес, зумовлений логікою навчання. Міжпредметні зв'язки дають можливість сформувати у студентів цілісну картину світосприйняття, стимулювати аналітико-синтетичну діяльність студентів, а також формувати вміння переносити знання з однієї галузі в іншу, виробити вміння аналізувати і порівнювати складні процеси чи явища об'єктивної дійсності.

Таким чином, формування мотивації навчальної діяльності має відбуватися на основі врахування сучасних суспільних та освітніх тенденцій, інноваційних пошуків і перспективного досвіду, можливостей всіх навчальних дисциплін, що покликані забезпечити компетентнісний розвиток особистості, свободу її самовизначення й самореалізації, задовольнити освітні інтереси кожного студента з урахуванням його індивідуальних здібностей і можливостей.

Література:

1. Борківська Р. В. Формування мотивації навчальної діяльності студентів коледжу економіки та права: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. / Р. В. Борківська. – Тернопіль, 2005. – 20 с.
2. Бугрименко А. Г. Внутренняя и внешняя учебная мотивация у студентов педагогического вуза / А. Г. Бугрименко // Психологическая наука и образование. – 2006. – № 4. – С. 51–59.
3. Дубасенюк А. А. Профессиональное становление педагога: метод. пособие / А. А. Дубасенюк. – Ж.: ЖПИ, 1993. – 106 с.
4. Занюк С. С. Психологія мотивації: навч. посібник / С. С. Занюк. – К.: Либідь, 2002. – 304 с.

5. Зимняя И. А. Педагогическая психология / С. С. Занюк. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. – 475 с.].
6. Реан А. А. Социальная педагогическая психология / А. А. Реан, Я. Л. Коломинский. – СПб., 2000. – С. 234-235.
7. Ильясов И. И. Структура процесса учения / И. И. Ильясов. – М.: МГУ, 1986.– 199 с.
8. Ключко В. І. Формування мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів технічних спеціальностей: монографія / В. І. Ключко, А. А. Коломієць. – Вінниця: ВНТУ, 2012. – 188 с.
9. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М., 1975. – 280 с.
10. Макаренко М. Б. Формування мотивації навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей у комп'ютерно – орієнтованому середовищі: автореф. дис ... канд. пед. наук / М. Б. Макаренко . – Луганськ : Б.в., 2012 . – 20 с.
11. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б. М. Бим-Бад; редкол.: М. М. Безруких, В. А. Болотов, Л. С. Глебова и др. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2003. – 528 с.
12. Психологія навчальної діяльності. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/method/psychology/1675/>.
13. Эльконин Д. Б. Психология обучения младшего школьника / Д. Б. Эльконин. – М.: Знание, 1974. – 84 с.
14. Ягупов В. Методологічні та теоретичні проблеми забезпечення міжпредметних зв'язків у підготовці фахівців технічного профілю / В. Ягупов, Н. Півень. – Режим доступу: http://www.nbuuv.gov.ua/portal/soc_gum/Pipo/2010_26-27/10yvvtts.pdf
15. Halverscheid S. On motivational aspects of instructor-learner interactions in extra-curriculum activities / S. Halverscheid. – Режим доступу: <http://iqpme.org>.